

Šaddîq wobec JHWH na przykładzie wybranych psalmów Studium teologiczne

Słowa kluczowe: sprawiedliwy, bezbożny, świątynia, liturgia bramy, król, Tora, pomyślność, cierpienie, koniec, chwała

Wstęp

Autorzy żadnej innej księgi Starego Testamentu nie posługują się rdzeniem קָדַשׁ tak często¹, tak wieloaspektowo, oraz z takim zrozumieniem jak autorzy Księgi Psalmów². Ma on charakter funkcjonalny, podkreśla „wymiar wspólnotowy”³, określa członka wspólnoty, który okazuje wierność wspólnocie. Rdzeń ten opiera się analizie filozoficzno-semantycznej, jak również wszelkiej próbie wpisania zachodniego myślenia ukształtowanego na bazie filozofii greckiej i prawa rzymskiego. W Księdze Psalmów rdzeń קָדַשׁ odnosi się JHWH, do człowieka (i wspólnoty), który opowiada się po stronie JHWH i Jego Tory. Występuje również w antynomii do רָשָׁע, wskazując na antagonizm, który w kilku psalmach zostaje przedstawiony jako ostry konflikt i wielka trauma.

Ponieważ Psalterz jest bardzo okazałym, niezwykle bogatym dziełem, kolekcją różnorodnych utworów, to w tym krótkim opracowaniu można

* Ks. mgr Grzegorz Boboryk jest studentem Studiów III stopnia (doktoranckich) w ChAT i wykładowcą Wyższej Szkoły Teologiczno-Społecznej w Warszawie.

¹ W Księdze Psalmów rdzeń słowny קָדַשׁ pojawia się 139 razy. Daje to 26,6 procent w stosunku do całkowitego występowania (zob. D.J. Reimer, קָדַשׁ, [w:] *The New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, red. W.A. VanGemeren, vol. 3, Grand Rapids, Michigan 1997, s. 759).

² Zob. K. Koch, קָדַשׁ, [w:] *Theological Lexicon of the Old Testament*, red. E. Jenni, C. Westermann, vol. 2, tłum. M.E. Biddle, Peabody, Massachusetts 1997, s. 1053.

³ Zob. M. Uglorz, *Jahwe – Bóg Izraela. Zarys starotestamentowej teologii Boga*, Warszawa 2002, s. 127.

zająć się tylko wybranymi psalmami, a przede wszystkim 1; 15; 19B⁴; 24; 73; 101; 119. Wydaje się, że wszelka próba, by w jednym artykule dokonać wyczerpującego przedstawienia postawy sprawiedliwego i jego wiary w Księdze Psalmów, musi w rezultacie zakończyć się fiaskiem. Powodem, dla którego wybrano tych kilka psalmów jest to, że w nich właśnie znajduje się wiele wypowiedzi mających związek z postacią „sprawiedliwego”, z obrazem wzorcowego צַדִּיק⁵, którego cechuje określona postawa w odniesieniu do JHWH.

1. Liturgia bramy – pytanie o sprawiedliwość pielgrzymującego do sanktuarium

Istotą צַדִּיק jest to, że przestrzega przykazań⁶. W ceremoniale „liturgii bramy” mieści się pytanie o sprawiedliwość Izraela; każdorazowe obwieszczenie przykazań, było w istocie pytaniem o sprawiedliwość narodu wybranego. Przykładem tego są psalmy 15 oraz 24⁷. W trakcie wejścia do

⁴ H.-J. Kraus wskazuje, że od dłuższego czasu uważa się, iż Psalm 19 składa się dwóch psalmów. Sekcja A (w. 2–7) jest hymnem, w którym czci się JHWH w przyrodzie, w sekcji B (w. 8–15) dominuje temat chwały Tory. Poza różnicą w treści, pojawiają się tam również odmienności w metryce pomiędzy tymi dwiema sekcjami. Psalm 19A zalicza się do hymnów, podczas gdy Psalm 19B do grupy psalmów Tory. Zob. H.-J. Kraus, *Psalms 1-59*, vol. 1, (=A Continental Commentary), tłum. H.C. Oswald, Minneapolis 1993, s. 268–69. Zob. również: G. Ravasi, *Psalmy. Wprowadzenie i Psalmy 1-19 (wybór)*, t. 1, (=Zgłębiać Biblię), tłum. P. Mikulska, Kraków 2007, s. 289–330.

⁵ H.-J. Kraus w kwestii wzorcowego צַדִּיק w Psalmie 1 stwierdza, że wszystko to, co zostało tam powiedziane o nim zasadniczo wymaga charakteru, który wykracza poza możliwości jednostki (zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 1, s. 121).

⁶ Nie są one dla niego ciężarem, lecz aktem wyznania wiary; modlący się nazywali siebie sprawiedliwymi, co nie było schlebaniem samemu sobie, ani oceną siebie w kategoriach moralnych. G. von Rad napisał „Izrael w sposób niezwykle stanowczy uznawał tylko dwie możliwości: albo ktoś był *šaddîq*, albo nie był. Kto był *šaddîq* w oczach Jahwe, był nim całkowicie, nie w jakimś stopniu czy częściowo” (G. von Rad, *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B. Widła, Warszawa 1986, s. 299).

⁷ Psalm 24 jest bardziej skomplikowany niż Psalm 15. Związek „liturgii bramy” lub „liturgii Tory” z ideą panowania JHWH nad całym światem uwypukla dwie ważne podstawy religii starotestamentowej: po pierwsze, silna i radosna ufność, która wynika z tego, że pozwala się wiernemu wejść w komuniję z tak potężnym Bogiem (w. 3.). Błogosławieństwo, wybawienie i pomoc, których autorem jest Bóg, stają się dobrem najwyższym, niczego lepszego to życie nie jest już w stanie zaproponować i nie ma nic innego, co byłoby w stanie to wszystko przewyższyć. Po drugie, obarcza się wiernego niesłuchaną wręcz odpowiedzialnością, gdy Bóg stawia mu wymagania, którego wszechmoc nadaje tym wymaganiom charakter absolutnych żądań

sanktuarium w Jeruzalem ma miejsce pewien akt liturgiczny. Uczestnicy kultu stoją w bramie obszaru świątynnego i zadają pytanie: „PANIE, kto będzie przebywał w Twojej świątyni? Kto zamieszka na Twej świętej górze?”⁸ (Ps 15,1; por. 24,3). Na pytanie odpowiada służba świątynna, wskazując na warunki, jakie należy spełnić, by móc wejść do sanktuarium, cieszyć się specjalną opieką Bożą oraz korzystać z wielkich przywilejów gościa⁹. Wyłączną domeną JHWH jest decyzja co do tego, kto i na mocy jakich wymagań może stanąć na Jego świętej górze, może przebywać w Jego namiocie¹⁰. Pytającym zostaje zaprezentowany jedynie „pewien wybór z przykazań Jahwe”¹¹. W obu utworach widać wyraźnie, że posłuszeństwo wobec Tory jest warunkiem przystępu do Boga w sanktuarium. Zgodnie z treścią Ps 15,2–5a oraz 24,3–6¹² sprawiedliwym jest ten, kto zachowuje Torę i tylko takiemu pozwala się wejść do świątyni, by mógł on się tam cieszyć obecnością Boga. Tylko צַדִּיק może przebywać przed obliczem JHWH, w Jeruzalem, to znaczy tylko ten, kto żyje według przymierza i przestrzega zarządzeń, które dotyczą wzajemnych relacji pomiędzy JHWH i Jego ludem¹³.

Pouczenie, תּוֹרָה przypomina uczestnikowi kultu nie tylko o tym, jak ma się zachować podczas pobytu w świątyni oraz przy składaniu ofiary, lecz

i przepaja je ostateczną i nieuchronną powagą. Zob. A. Weiser, *The Psalms. A Commentary*, (=The Old Testament Library, red. P. Ackroyd, J. Barr, B.W. Anderson, J.L. Mays), tłum. H. Hartwell, Louisville, Kentucky 1962, s. 233.

⁸ Teksty biblijne z Księgi Psalmów są cytowane za: *Pismo Święte Starego Testamentu. Księgi dydaktyczne. Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych*, Warszawa 2008. Cytaty biblijne z ksiąg Nowego Testamentu pochodzą z: *Pismo Święte Nowego Testamentu. Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych*, wyd. 5 popr., Warszawa 2012.

⁹ Ci, którzy wchodzą na teren świątyni, którzy stają przed obliczem JHWH, są jak cudzoziemcy, nie mają żadnych praw, by tam przebywać. Ów przywilej przebywania w obecności JHWH musi zostać im przyznany, musi być darem JHWH. Zob. J.L. Mays, *Psalms*, (=Interpretation. A Bible Commentary for Teaching and Preaching, red. J.L. Mays, P.D. Miller, Jr., P.J. Achtemeier), Louisville, Kentucky 1994, s. 84.

¹⁰ Zob. S. Łach, *Księga Psalmów. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, (=Pismo Święte Starego Testamentu t. VII – 2, red. S. Łach, L. Stachowiak), Poznań 1990, s. 143.

¹¹ Zob. G. von Rad, *Teologia...*, dz. cyt., s. 297. Wszystkie te wymogi mieszczą się w bardzo ważnym przykazaniu: „będziesz miłował bliźniego swego jak siebie samego” (3 Mojż 19,18b). Zob. H.-W. Jüngling, *Księga Pierwsza (Ps 1–41)*, [w:] *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*, red. wyd. oryginal. W.R. Farmer, (red. wyd. pol. W. Chrostowski), Warszawa 2000, s. 688.

¹² Zob. też: Izaj 33,13–16.

¹³ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 1, s. 228.

także o tym, jakiego rodzaju życie powinno go cechować, jeśli oczekuje na zbawcze działanie Boga¹⁴. W „liturgii bramy” chodzi o całokształt życia, z uwzględnieniem wewnętrznego nastawienia¹⁵. „Sprawiedliwość” jest czymś, co otrzymuje się w świątyni, a nie po prostu przez dokonania jednostki¹⁶ (por. Ps 24,4–5).

Na górze Pana zamieszka „ten, kto postępuje nienagannie, czyni sprawiedliwość i w sercu swoim zachowuje prawdę” (Ps 15,2). Mamy tutaj trzy działania: *chodzenie*, *czynienie* oraz *mówienie*; wszystkie w participium. Po pierwsze, na górze Pana mieszka „ten, kto postępuje nienagannie” (w. 2). Mówi się tutaj o kimś, kto jest związany z życiem wspólnoty, której zarządzenia domagają się nienagannego postępowania¹⁷. *הַיָּשָׁר הַיָּדָה* postępuje uczciwie, szczerze. Czymś obcym jest mu podstęp, jak też hipokryzja. Kocha zarówno Boga, okazując Mu cześć oraz służąc Mu, jak też swojego bliźniego, nie tylko słowem, ani na pokaz, lecz w prawdzie i tak, jak jest w rzeczywistości¹⁸. Jak słowo *הַיָּשָׁר* wskazuje, jest to coś, co dzieje się stale, w trakcie całego życia. Po drugie, na górze Pana mieszka ten, kto „czyni sprawiedliwość” (w. 2). *כִּי עָשָׂה צְדָקָה* stanowi centralne stwierdzenie, które komunikuje o istotnym oraz podstawowym warunku, jaki należy spełnić, by być dopuszczonym do sanktuarium¹⁹. Mamy tutaj kogoś, kto we wszystkich swoich poczynaniach stawia na uczciwość i sprawiedliwość, oraz nade wszystko preferuje wierność i szlachetność wobec tych wszystkich, z którymi ma do czynienia. Oddaje każdemu to, co się należy, najpierw Bogu, a później ludziom²⁰. Po trzecie, na górze Pana zamieszka ten, kto „w sercu swoim zachowuje prawdę” (w. 2). Słowa i deklaracje wypowiedziane tak przed Bogiem, jak i ludźmi pozostają w zgodzie i wypływają z myśli i zamysłów ludzkiego serca. Zdanie: „mówi

¹⁴ Zob. J. Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B.W. Matysiak, Warszawa 1999, s. 108–109.

¹⁵ Zob. W. Eichrodt, *Theology of the Old Testament*, vol. 2, (=The Old Testament Library, red. P. Ackroyd, J. Barr, B.W. Anderson, J.L. Mays), tłum. J.A. Baker, Philadelphia, Pennsylvania 1967, s. 337.

¹⁶ Zob. W. Zimmerli, *Old Testament Theology in Outline*, tłum. D.E. Green, Edinburgh 2000, s. 143.

¹⁷ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 1, s. 228.

¹⁸ Zob. M. Poole, *Psalms – Malachi*, [w:] *A Commentary on the Holy Bible*, vol. 2, Edinburgh – Carlisle 1990, s. 20.

¹⁹ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 1, s. 228.

²⁰ Zob. M. Poole, *Psalms...*, dz. cyt., s. 20.

prawdę w swoim sercu” odnosi się do najskrytszych poruszeń myśli i rozmyślań serca²¹. Znaczenie jest takie: „to nie kłamstwo i oszustwo, które on wewnątrz rozważa i planuje, lecz prawda”²². Serce ludzkie ma być świątynią oraz azylem dla prawdy.

2. Sprawiedliwy król regentem JHWH, który jest *şaddîq*

Mówiąc o „liturgii bramy”, nie można pominąć Psalmu 101 z tego względu, że pojawiają się tam motywy, które do niej nawiązują, w których podkreśla się rolę króla jako strażnika Tory w bramach sanktuarium, oraz znajduje się tam obraz władcy jako wzorcowego מִשְׁפָּטִים. Nie przypadkowo zachodzi tutaj związek króla z Torą JHWH. W momencie intronizacji król staje się sędzią Izraela (zob. Ps 72,2n; 122,5). Pamiętając, że świątynia w Jeruzalem była sanktuarium królewskim, rzeczą zrozumiałą jest fakt, iż to na królu spoczywała odpowiedzialność za czystość życia kultowego oraz za pieczołowite stosowanie תּוֹרָה w praktyce liturgii bramy²³. Władca izraelski nie uchyla się od swoich zobowiązań. Odpowiada na nie pozytywnie.

Psalm 101 rozpoczyna prolog o charakterze hymnu. Z ust króla padają słowa chwały, w których opiewa się JHWH za Jego łaskę i prawo. Nawiązuje się w nich do przejawów łaski Bożej udzielonej Dawidowi oraz całej jego dynastii. Boża wierność domowi Dawida jest podstawą, podporą całej egzystencji króla i tylko dzięki temu, że JHWH udziela daru Bożego prawa, król jest w stanie sprawować swoje rządy (zob. Ps 72,1)²⁴. Jego sprawiedliwość pochodzi od JHWH; stąd na wstępie wysławia on oraz wyznaje tę zależność jako fundament swojego własnego oddania. Jedynie w oparciu o tę zależność składa obietnicę, że będzie postępować nienagannie i dodaje: „kiedy do mnie przyjdiesz?”²⁵ (Ps 101,2). To pytanie wydaje się sugerować,

²¹ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 1, s. 229.

²² Zob. F. Delitzsch, *Psalms*, [w:] *Commentary On the Old Testament*, red. C.F. Keil, F. Delitzsch, tłum. F. Bolton, vol. 5, updated edition, Peabody, Massachusetts 2001, s. 132.

²³ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms 60 – 150*, vol. 2, (=A Continental Commentary), tłum. H.C. Oswald, Minneapolis 1993, s. 278.

²⁴ Zob. J.L. Mays, *Psalms...*, dz. cyt., s. 321.

²⁵ Pytanie ujęte w słowach „kiedy do mnie przyjdiesz?” wyraża „bardzo trwożliwe oczekiwanie lewitów-śpiewaków” (M. Gołębiowski, *Idee mesjańskie w Psalmach*, Włocławek 1996, s. 70).

że król potrzebuje nie tylko pomocy JHWH, ale także Jego obecności, która sprawi, że będzie on mógł wywiązać się z tak wielkiej odpowiedzialności bycia regentem JHWH, spełniającym Jego pełnomocnictwa²⁶.

Boży władca, ustanowiony na mocy Bożych rozporządzeń, oddaje siebie oraz swój urząd do dyspozycji JHWH. Jest to zatem sylwetka posłusznego władcy, którego rządy nie wykazują cech despotyzmu. W jego życiu maksyma „służ, aby przewodzić” wydaje się być prawdą²⁷. „Właściwe postępowanie wobec Boga ustanawia właściwe postępowanie względem ludzi. Terminy łaska i prawo implikują oba te aspekty, to znaczy one implikują jego postępowanie względem Boga w sensie pobożności i posłuszeństwa wobec wymagań, które stawia mu Boże prawo, lecz w tym samym czasie także miłość i sprawiedliwość, które sprawuje odnośnie ludzi. W Biblii moralne i religijne postępowanie są nierozłączne”²⁸.

W wierszach 2, 3 oraz 4 pojawiają się stwierdzenia, opisujące zobowiązania władcy do pewnych postaw oraz zachowań, które on zamierza wyegzekwować od siebie samego. Chce kroczyć drogą doskonałą, דָרֶךְ תָּמִים (w. 2), to znaczy postępować nienagannie. Towarzyszy tej frazie rdzeń שָׁכַל, który pochodzi z tradycji mądrościowej, a wyraża troskę, by żyć i postępować mądrze (zob. Ps 2,10) oraz mówi o zwracaniu uwagi na lekcje płynące z mądrości, czy to za pomocą doświadczenia, czy też przez edukację (zob. Prz 19,16; Izaj 41,20)²⁹. Król chce z wielką pilnością strzec dróg JHWH, powierza się takiemu stylowi życia, który jest życiem nienagannym tak przed Bogiem (por. Ps 15,2; 119,1; 1 Mojż 19,1), jak i w swoich osobistych sprawach (w. 2b). Za zdaniem „będę postępował w swoim domu³⁰ według wskazań mego niewinnego serca” (w. 2b) następuje wyrzeczenie się tego wszystkiego, co jest złe (w. 3). Ślubuje on nie mieć nic wspólnego z jakąkolwiek

²⁶ Zob. C.H. Spurgeon, *The Treasury of David*, vol. 2/2, Virginia 1876, s. 240. Zob. również: B. Widła, *U Starszego Brata. Wprowadzenie do chrześcijańskiej lektury Starego Testamentu*, Warszawa 2004, s. 140.

²⁷ Zob. G. Ravasi, *Psalmy. Psalmy 72 – 103 (wybór)*, t. 3, (=Zgłębiać Biblię), tłum. K. Stopa, Kraków 2008, s. 420.

²⁸ Zob. A. Weiser, *The Psalms...*, dz. cyt., s. 649.

²⁹ Zob. W.A. VanGemeren, *Psalms*, [w:] *The Expositor's Bible Commentary*, red. F.E. Gaebelin, vol. 5 (Psalms – Song of Songs), Grand Rapids, Michigan 1991, s. 641; zob. też: H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 2, s. 279.

³⁰ בית może oznaczać rodzinę, dynastię, lecz również może się odnosić do pałacu (zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 2, s. 279).

nikczemną, podłą rzeczą, דְּבַר-רָבִיעַל³¹ (w. 3a), z czynami niewiernych (w. 3b), z ludźmi przewrotnego i złego serca (w. 4).

Sprawiedliwy król wystrzega się wszelkiego rodzaju zła. Frazy: „nie będę się przyglądał niegodziwościom”, „nienawidzę popełnianych przestępstw”, „one do mnie nie przylgną”, „serce przewrotne będzie daleko ode mnie”, „nie chcę znać zła”, wskazują na to, że król chce zadbać o czystość tego, kim jest wewnątrz, chce zadbać o czystość swojego umysłu oraz serca. Zgodnie z Księgą Powtórzonego Prawa, słowo JHWH ma być jak opaska między oczami (5 Mojż 11,18), to do Niego należy Ignąć (5 Mojż 30,20). Przewrotność oraz zło nie mają miejsca w jego wnętrzu (w. 4). Król, w celu realizacji pełnomocnictwa JHWH, nie daje się zwieść przekonaniu, iż w sprawowaniu rządów wystarczy siła przepisów prawnych. Tak naprawdę, to charakter władcy i przedstawicieli jego rządu określa, jaki skutek to wywrze na poddanych. Przedsięwzięcie króla nie ogranicza się do odpowiedzialności za prawo oraz porządek w kraju. Król zobowiązuje się do tego, by jego charakter stale rozwijał się i doskonalił³².

W wierszu 4. mamy słowa króla, w których mówi on o swojej wewnętrznej naturze³³. Zapewnia on, że czymś dalekim, odległym będzie pokrętność, fałszywość, przewrotne serce³⁴, które miałyby cechować się niewiernością względem Boga i ludzi. Nie zamierza on również dopuścić do tego, by w jego wnętrzu zło znalazło sobie przyczółek oraz warunki korzystne do dalszego rozwoju.

W wersecie 5. król występuje w roli sędziego. Jawi się on jako ten, kto osądza myśli i skłonności, kto surowo karze ukryte grzechy. Podobne motywy znajdują się w „liturgii bramy”, gdzie zakamarki ludzkiej duszy są przedmiotem badania. Na górze JHWH mogą przebywać tylko ci,

³¹ G. Ravasi tłumaczy tę frazę jako „czyny przewrotne (czyny Beliala)” (G. Ravasi, *Psalmy...*, dz. cyt., t. 3, s. 414). Jest to zło, karygodne, zasługujące na potępienie zachowanie, czyn magicznie dotknięty przez złego (H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 2, s. 279). דְּבַר-רָבִיעַל to termin obszerny, negatywny, oraz silnie zabarwiony emocjonalnie (2 Sm 16,7); mieści w sobie to wszystko, co jest przeciwko Bogu oraz podstawowym regulacjom prawnym życia społecznego. Zob. L.C. Allen, *Psalms 101 – 150*, (=Word Biblical Commentary vol. 21, red. D.A. Hubbard, G.W. Barker), Waco, Texas 1983, s. 2.

³² Niewielu królów izraelskich i judzkich sprostało tym wymaganiom. Obraz władcy w Psalmie 101 przedstawia przecież ideał króla.

³³ Zob. F. Delitzsch, *Psalms...*, dz. cyt., s. 638.

³⁴ לִבְ עֵקֶשׁ wskazuje na zło wskazówki w najskrytszych zakamarkach duszy (zob.: H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 2, s. 279).

którzy są czystego serca (Ps 24,4). Można zatem wnosić, że król jest strażnikiem Tory w bramach sanktuarium. „Obszar, z którego on wypędza jest identyczny ze sferą sanktuarium (por. w. 8b)”³⁵. Potomek z linii Dawida, z racji wyboru JHWH, dysponuje wszelkimi pełnomocnictwami do tego, by wprowadzać w życie prawo i sprawiedliwość, w takim ujęciu, które zadowala JHWH. Z jednej strony, ów idealny król przeciwstawia się oszczercom, oszustom oraz kłamcom wśród swoich poddanych. W żaden sposób nie może ścierpieć ich towarzystwa (w. 7). Jednakże, z drugiej strony, otacza szczególną troską tych, którzy są wierni, to nazczy tych, którzy chodzą ścieżkami prawa (w. 6). Jedyne oni mają przywilej towarzyszyć królowi, mogą przebywać w obecności króla oraz są mile widziani na służbie u niego (w. 6b).

3. Tora JHWH w życiu sprawiedliwego

Pomiędzy צַדִּיק i תּוֹרָה zachodzi pewien określony związek. Dobitnym tego przykładem są psalmy 1, 19B i 119, gdzie temat Tory dominuje³⁶. Sprawiedliwy jest tym, który „Prawo PANA nad wszystko ukochał, nad Jego Prawem rozmyśla dniem i nocą” (Ps 1,2). Nie ma tutaj mowy o „pobożności prawnej”³⁷. Słowo „Prawo” domaga się wyjaśnienia. Hebrajskie słowo תּוֹרָה

³⁵ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 2, s. 279.

³⁶ Psalm 1, 19 i 119 są utworami, które wskazują na zasadnicze znaczenie Tory dla życia Izraela. Zostały one umieszczone, w strategicznych miejscach Psalterza. To sprawia, że odczytanie tego zbioru zmierza w pewnym kierunku, zyskuje charakterystyczny rys. Liczne psalmy, ze swoją bogatą różnorodnością, ostatecznie w kanonie, zostały podciągnięte pod Torę; odtąd rozumie się je jako praktykowanie wiary, która wpływa z posłuszeństwa Torze i ku posłuszeństwu Tory prowadzi. Ta końcowa forma Psalterza, proponuje Izraelowi pobożność, która jest radosnym posłuszeństwem przykazaniom JHWH, realizującym się w atmosferze pełnego zaufania, w oczekiwaniu, że takie posłuszeństwo przyczyni się do życia w radości, do pomyślności, oraz błogosławieństwa. W takim ujęciu, Psalm 1 jest kluczem, wskazówką interpretacyjną dla tego całego zbioru. Zob. W. Brueggemann, *Theology of the Old Testament. Testimony, Dispute, Advocacy*, Minneapolis 1997, s. 197-198.

³⁷ צַדִּיק nie jest kimś, kto z braku żywej prorockiej wypowiedzi, uległ religii przestrzegania przepisów i teraz, w zgodzie ze swoją własną, typowo żydowską pobożnością, z zapalem uczonego w Piśmie, usiłuje utrzymać przy życiu przesłanie, które stało się zwykłą literą. Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 1, s. 121.

oznacza „pouczenie”³⁸ w sensie „miłosiernego objawienia woli Boga”³⁹, a nie przepisy prawne. „Przykazania i rozporządzenia zostały nazwane tôrâh, ponieważ one pouczają”⁴⁰. W Psalmie 1. תּוֹרָה jest „kompletnym, spisanim objawieniem woli Boga, którą można czytać publicznie (5 Mojż 31,9–11) lub prywatnie (Joz 1,7). To wyrażenie Bożej woli, która głównie zawiera Boże prawo, także obejmuje wypowiedzi historyczne (5 Mojż 1,5; Ps 78,1; Neh 8,13n). Oczywiście, centrum תּוֹרָה jest i pozostaje prawo Boże przekazane przez Mojżesza (Ml 3,22 [LXX 3,24]). [...] תּוֹרָה jest autorytatywnie obowiązującym Pismem Świętym”⁴¹. Choć trudno jednoznacznie stwierdzić zakres tej Tory, to ponieważ Psalm 1 jest preambułą⁴² do Psałterza, można wnioskować, że pojęcie תּוֹרָה przede wszystkim obejmuje Księgę Psalmów⁴³. W przypadku psalmu 119 należy wyraźnie podkreślić dwie rzeczy: po pierwsze, Tora nie jest martwą literą (zob. 2 Kor 3,2–6), lecz aktywnym pośrednikiem, który darzy życiem. Tora nie tyle jest zestawem reguł, przepisów, co modusem Bożej obecności, która przynosi życie⁴⁴. Posłuszeństwo wobec Tory jest źródłem światła, życia, radości, oraz rozkoszy. Po drugie, Tora nie jest ciężarem⁴⁵, lecz trybem radosnej egzystencji. Owa moc Tory, która jest czynna i daje życie, znajduje również swój wyraz w psalmie 19B, zwłaszcza w wierszach 8–10.

W psalmie 1 pochwała⁴⁶ się takiego człowieka, któremu rozmyślanie nad

³⁸ Zob. W.A. Van Gemeren, *Psalms...*, dz. cyt., s. 54; W.H. Schmidt, *Wprowadzenie do Starego Testamentu*, tłum. P. Mathäus, Bielsko-Biała 1997, s. 13.

³⁹ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 1, s. 116.

⁴⁰ Zob. J.L. Mays, *Psalms...*, dz. cyt., s. 41.

⁴¹ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 1, s. 116 (zob. też: s. 273).

⁴² Umiejscowienie tego psalmu na czele kolekcji nie jest dziełem przypadku. Psalm 1 wraz z 2 są „jakby programowym wstępem do Psałterza”. Zob. H.-W. Jüngling, *Księga Pierwsza...*, dz. cyt., s. 680. Wprowadza on w Księgę Psalmów jako pouczenia, jako תּוֹרָה dla sprawiedliwego życia. Zob. W.H. Bellinger, *Psalms. Reading and Studying the Book of Praises*, Peabody, Massachusetts 1990, s. 30. Wydaje się, że w ten sposób zaprasza się czytelnika do tego, by potraktował całą Księgę jako przewodnik do błogosławionego, szczęśliwego życia. Zob. J.L. Mays, *Psalms...*, dz. cyt., s. 40. Dzięki umieszczeniu tego Psalmu jako wprowadzenie do Psałterza, cała kolekcja zyskuje nową rangę: przestaje już być tylko Księgą niezwykle pożyteczną dla celów kultowych, staje się również pouczeniem w kwestii prawdziwej pobożności oraz etyki. Zob. P.D. Miller, *Interpreting the Psalms*, Philadelphia 1986, s. 86.

⁴³ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 1, s. 116.

⁴⁴ Zob. W. Brueggemann, *The Message of the Psalms. A Theological Commentary*, Minneapolis 1984, s. 40.

⁴⁵ Zob. przyp. 6.

⁴⁶ Pochwała ta uwidacznia się w *אֲשֶׁר-רִיבָהּ-שֵׁשׁ*, w formule gratulacyjnej, która wyraża radosny

Torą JHWH⁴⁷ sprawia ogromną radość. Sprawiedliwy kocha Torę JHWH i rozważa ją „dniami i nocą”, to znaczy nieustannie (Ps 1,2). Życie właściwie zorientowane to takie, które wychodzi naprzeciw oczekiwaniom Tory – w takim życiu ma miejsce szczęście oraz pomyślność⁴⁸. Życie sprawiedliwego jest wypełnione słowem Bożym. W psalmie 1 ukazuje się w całej wyrazistości postać צַדִּיק, którego życie duchowe jest w pełni owładnięte słowem Bożym. Z tego słowa jego postępowanie czerpie wszelką siłę. Każdy, kto „w ten sposób otwiera się na działanie «Tory», u tego wszystko jest sprawiedliwe”⁴⁹. Objawienie woli Boga, תּוֹרָה, pouczenie, które przychodzi od Boga, jest tym, co „wciąż absorbuje człowieka, i to zarówno od strony jego życia uczuciowego, jak i od strony możliwości poznawczych”⁵⁰. W tym wezwaniu do ustawicznego rozmyślania nad Torą JHWH nie tyle chodzi o to, by osiągnąć wiedzę na jej temat w kategoriach bardziej formalnych, co raczej rzuca się tutaj wyzwanie, by stale poddawać się woli Bożej aż stanie się jedynym sensem życia⁵¹. Czyny jako wyraz posłuszeństwa człowieka odzwierciedlają jego rzeczywistość wewnętrzną, która jest zakryta przed innymi, rzucają światło na jego wewnętrzną pobożność, na myśli oraz emocje, które w istocie są owocem nieustannego wpływu słowa Bożego⁵².

W Psalmach 1, 19B i 119 uwidacznia się emocjonalny związek sprawiedliwego z Torą JHWH. Ciągłe na nowo pojawiają się takie teksty, które mówią o jego miłości (Ps 119,47.48.97.113.119.127.140.163.165.167), o jego radości (Ps 19,9; 119,14.162), o jego rozkoszowaniu się Torą (Ps 1,2; 119,16.24.35.47.70.77.92.143.174). Występują tam również takie słowa, w których dochodzi

okrzyk, jest „entuzjastyczną uwagą” typu „O, jak szczęśliwy jest to człowiek!”. Ów świecki makaryzm (gr. μακάριος [błogosławiony, szczęśliwy]) różni się zasadniczo od uroczystego, liturgicznego בְּרוּךְ הַבָּר, (błogosławiony mąż) (Jer 17,7). Wyrażenie אֲשֶׁרִי dość często występuje w Księdze Psalmów (26 razy): Ps 1,1; 2,12; 32,1.2; 33,12; 34,9; 40,5; 41,2; 65,5; 84,5.6.13; 89,16; 94,12; 106,3; 112,1; 119,1.2; 127,5; 128,1.2; 137,8.9; 144,152; 146,5 (G. Lisowsky, *Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament*, Stuttgart 1993, s. 172). W Psalmie 1 szczęście jest darem Bożym, które domaga się poparcia ze strony człowieka w postaci dwóch rodzajów czynności: oddzielenie się od bezbożnych i połączenie, zjednoczenie się z Bogiem.

⁴⁷ Zob. T. Brzegowy, *Psalterz i Księga Lamentacji*, (=Academica t. 65), Tarnów 2007, s. 86.

⁴⁸ Zob. W. Brueggemann, *The Message...*, dz. cyt., s. 39.

⁴⁹ Zob. G. von Rad, *Teologia...*, dz. cyt., s. 163.

⁵⁰ Tamże, s. 162.

⁵¹ Zob. A. Weiser, *The Psalms...*, dz. cyt., s. 104; zob. też: *Commentary on the Whole Bible by Matthew Henry. Genesis to Revelation*, red. L.F. Church, Grand Rapids, Michigan 1966, s. 578.

⁵² Zob. J.A. Motyer, *The Psalms*, [w:] *New Bible Commentary*, red. D.A. Carson, R.T. France, J.A. Motyer, G.J. Wenham, Downers Grove, Illinois 1995, s. 489.

do głosu pewna siła uczucia (Ps 119,20.31.40.131.174), a nawet operują one wręcz na pograniczu pragnień, które są typowe dla bliskiej relacji, jaka zachodzi pomiędzy mężczyzną a kobietą⁵³. Sprawiedliwy swoją niekłamaną, szczerą miłość do Boga (Ps 119,2.10) demonstruje w tym, że przechowuje Jego słowo „w sercu” (Ps 119,11). To „ukrywanie” słowa Bożego nie ogranicza się do zapamiętywania poszczególnych tekstów lub całych fragmentów, lecz rozciąga się na życie, które w całości zostaje poświęcone JHWH (por. 5 Mojż 6,4–9; 30,14; Jer 31,33). Wewnętrzne poświęcenie się Bogu JHWH znajduje swój wyraz w gotowości do uczenia się (Ps 119,12), oraz w zadowoleniu (Ps 119,14.16). W gotowości do uczenia się mieści się fakt, iż sprawiedliwy bierze pod uwagę Boga, liczy się z Nim w swoim życiu. Zadowolenie wskazuje na wewnętrzną pobożność sprawiedliwego. Ciągłe na nowo oznajmianie on, że jego rozkoszą oraz ogromną radością jest Bóg JHWH oraz Jego objawienie (Ps 119,14.16.24.47.70). Tym, co przynosi mu wielką radość nie są rzeczy materialne, lecz sam JHWH (Ps 119,14.72.111.162). Jeszcze inne teksty wskazują na pełną szacunku oraz bojaźni postawę sprawiedliwego względem Tory: „Moje ciało drży z lęku przed Tobą, bo boję się Twoich wyroków” (Ps 119,120) i „Możni bez powodu mnie prześladują, lecz moje serce drży przed Twoim słowem” (Ps 119,161). Ten emocjonalny związek z Pismem jest obliczony na to, by nadać kształt życiu jednostki w kierunku „czynienia Tory” i „uczenia się Tory”⁵⁴.

Sprawiedliwego cechuje ogromne zainteresowanie Pismem. Tora JHWH staje się dla niego obiektem stałej kontemplacji (Ps 119,6.15.18.117), przedmiotem wnikliwego badania (Ps 119,2.10.45.94.155), intensywnej refleksji (Ps 119,15.23.27.48.78.97.99.148), poznania (Ps 119,75.79.125.152), oraz nauki (Ps 119,7.71.73). Dlatego też przedstawia się go jako tego, który oddaje się regularnym rozmyślaniom tak w dzień (Ps 1,2; 119,97.164), jak i w nocy (Ps 1,2; 119,55.147.148). W oparciu o psalm 1,2 można wnosić, że to czytanie, któremu towarzyszy rozmyślanie, odbywa się półgłosem⁵⁵. Owocem tego studiowania Pism ma być objawienie (Ps 119,18), oświecenie (Ps 119,105), prawdziwa nauka (Ps 119,12.26.64.66.68.108.124.135.171), oraz

⁵³ Zob. R. Albertz, *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period*, vol. 2 (*From the Exile to the Maccabees*), (=The Old Testament Library, red. J.L. Mays, C.A. Newsom, D.L. Petersen), tłum. J. Bowden, Louisville, Kentucky 1994, s. 558.

⁵⁴ Zob. R. Albertz, *A History...*, dz. cyt., vol. 2, s. 558.

⁵⁵ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 1, s. 117; S. Łach, *Księga...*, dz. cyt., s. 104.

właściwe zrozumienie (Ps 119,27.34.73.125.130.144.169). Prowadzić to ma do ciągłego odkrywania cudowności Jego Tory i bezgraniczności Jego przykazań (Ps 119,18.96), oraz do jej wysławiania (Ps 119,129.164.171).

Należy tutaj zauważyć, że nie tylko JHWH, ale również Jego Tora są obiektem ufności: „Niech spłynie na mnie Twoja łaska, PANIE, Twoje zbawienie, zgodnie z Twoją obietnicą, a odpowiem temu, który mi złorzeczy, że zaufałem Twojemu słowu” (Ps 119,41–42). To jej się teraz wierzy: „Naucz mnie trafnego osądu i daj poznanie, bo zaufałem Twoim przykazaniom” (Ps 119,66). W jej prawach sprawiedliwy pokłada nadzieję (Ps 119,43.74.81.114.147). Rozpala ich żarliwa tęsknota za Jego słowem (Ps 119,82.123). Sprawiedliwi w swoich modlitwach wznoszą swoje ręce ku Torze (Ps 119,48). Powołując się na prawa gościa, nie proszą oni o przestrzeń życiową w postaci jakiegoś kawałka ziemi, lecz ich pragnienie kieruje się ku przykazaniom JHWH: „Na ziemi jestem tylko gościem, nie kryj przede mną swoich przykazań!” (Ps 119,19; a nie jak np. w Ps 27,9 „swojego oblicza”). Na bazie Tory sprawiedliwi budują swoją pewność co do związku z JHWH (Ps 119,67.94.98.105.111.125). Stanowi ona wskazówkę, wytyczną, zgodnie z którą można prosić o to, by JHWH ożywił (Ps 119,25.93.154.156), podtrzymał (w. 28), wsparł (w. 116), zmiłował się (w. 58), pamiętał (w. 49), zbawił (w. 41), wyświadczył dobro (w. 65). Można zatem powiedzieć, że to wszystko, co mieści się pod tym obszernym pojęciem Bożej troski i Jego czynów zbawczych zostaje powiązane z Torą JHWH. Podobnie jak JHWH, tak również Tora przychodzi z pomocą potrzebującemu oraz darzy go życiem (Ps 19,8; 119,25.144.175).

4. Pytanie, które stawia ʃaddîq wobec Boga: pomyślność bezbożnego [rāšāʕ]

Jak zachować się w sytuacji, gdy wydaje się, że życie przewrotnych upływa w pomyślności, a życie pobożnych polega na nie kończącym się zmaganiu, jest pasmem nieustannego bólu oraz cierpienia, choć służą oni Bogu z całego swojego serca? Psalm 73 jest zapisem⁵⁶ takiego zmagania.

⁵⁶ Psalm 73 jest przede wszystkim narracją, opowiadaniem a dopiero później nauczaniem (zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 2, s. 85).

Mamy tutaj kogoś, kto codziennie znosi cierpienia i jest chłostany każdego poranka (w. 14), a jego ciało i serce zamiera (w. 26). Osoba, która doświadcza udręki i przechodzi surową próbę, należy do grona sprawiedliwych, o czym świadczy zapewnienie o niewinności w wierszu 13⁵⁷. Duchowe udręczenie, wynikające z tajemnicy pomyślności grzeszników, sprawia, że staje się on niemal buntownikiem, bliskim wyrzeczenia się swego życia „w niewinności”⁵⁸. W tej niezwykle trudnej sytuacji szuka schronienia u JHWH, idzie do świątyni (w. 17a), gdzie jego dylemat znajduje swoje nieoczekiwane rozwiązanie. Dane mu jest tam zobaczyć „kres” (w. 17b) tej pozornej pomyślności niegodziwych, „kres” polegający na całkowitym pogrążeniu się w ruinie (ww. 18–20).

Pierwsza rzecz, na którą warto zwrócić uwagę, gdy rozpatruje się postawę sprawiedliwego wobec JHWH oraz jego wiarę, to fakt, iż „pokusy czy wątpliwości nie muszą odwozić od wiary, lecz mogą zostać wypowiedziane w wierze”⁵⁹. Sama forma Psalmu 73 jest doskonałym tego przykładem. Psalm 73 rozpoczyna się liturgicznym wezwaniem zaczerpniętym z liturgii święta dziękczynienia (zob. Ps 106,1). Ten, kto ma „czyste serce” może oczekiwać tylko dobrych rzeczy od Niego⁶⁰. Słowa „Jak dobry jest Bóg dla Izraela, dla tych, co mają czyste serca” poprzedzają opis poważnego zagrożenia oraz kwestionowania polegania na JHWH (w. 2n). Cała narracja została zatem osadzona w całkowitej pewności zbawienia⁶¹.

A jednak, Psalmista się zachwiał (w. 2). Zawiść z powodu pomyślności niegodziwych doprowadziła go do kryzysu wiary. Starożytny Izrael był przekonany, że pomyślność oraz pokój to dobra, które pochodzą od JHWH, oraz które się uobecniają w życiu człowieka sprawiedliwego⁶². Tutaj zaś sprawiedliwy cierpi, tak jakby był wielkim grzesznikiem, natomiast bezbożnemu powodzi się tak jakby był przykładem prawdziwej wiary oraz wzorem nienaganego postępowania. Człowiek sprawiedliwy cierpi widząc, jak bezbożni pływają się w luksusach, prowadzą wygodne życie, cieszą się dobrym zdrowiem, oraz dogadzają swoim wszelkim zachciankom (w. 3–5). Wrogowie

⁵⁷ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 2, s. 86.

⁵⁸ Zob. T. Brzegowy, *Psalterz...*, dz. cyt., s. 91.

⁵⁹ Zob. W.H. Schmidt, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., s. 331.

⁶⁰ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 2, s. 87.

⁶¹ Tamże, s. 87.

⁶² Zob. S. Łach, *Księga...*, dz. cyt., s. 335.

Boga, inaczej niż pobożny, są wolni od cierpień i udręek. To wszystko sprawia, że ich życie cechują niezdrowa pewność siebie, pycha oraz wyniosłość (w. 6). Ich wnętrze, ich serca są „kwaterą główną” zła, ustawicznie są źródłem niegodziwych planów, miejscem skąd biorą początek bezbożne czyny (w. 7). Stawiają siebie ponad Bogiem oraz innymi ludźmi, o czym świadczą ich szydercze i oszczercze słowa. Taka postawa i zachowanie bezbożnych nie spotykają się z społeczną dezaprobatą, lecz towarzyszy temu powszechna akceptacja oraz entuzjastyczne naśladowanie nagannego przykładu (w. 10). Wydaje się, że bezczelność bezbożnych nie ma granic, czego dowodem są następujące słowa: „Skąd Bóg wie cokolwiek? Czy Najwyższy posiada wiedzę?” (w. 11). Może to oznaczać, że Boga nie obchodzi postępowanie i dobro jednostki, co grozi rozkładem osobistej relacji człowieka z Bogiem i w konsekwencji prowadzi do ustania ludzkiej odpowiedzialności⁶³.

Psalmista z niepokojem zauważa, że bezbożni nie mają żadnych trudności, żyją spokojnie, oraz beztrąsko kumulują swoje bogactwa, pomnażają swoje dobra (w. 12). To wszystko budzi w nim poważne wątpliwości; ma on poczucie, że Bóg sprzyja bezbożnym. Tymczasem on, człowiek sprawiedliwy, choć żyje zgodnie z zarządzeniami JHWH, to jednak nie doświadcza takiej odpowiedzi od Boga, jaką oczekiwał; w jego życiu dobroć JHWH nie pojawia się w formie *šālôm*, zamiast tego cierpi on niewinnie.

Pokuszenie osiągnęło takie rozmiary, że sprawiedliwy, udręczony ciężkimi cierpieniami oraz dokuczliwymi wątpliwościami, zbliża się niebezpiecznie do tego typu wypowiedzi, która jest charakterystyczna dla ludzi bezbożnych (w. 15a). Jednakże to, co powstrzymało go przed tym niebezpiecznym posunięciem, to jego wierność wobec wspólnoty wiary⁶⁴ (w. 15). Bowiem „tak wielka liczba świadków” (Hebr 12,1) stanowi gwarancję wyznania, jakie zostało poczynione w wierszu 1. „Cierpiący nie może oderwać się od niezaprzeczalnej rzeczywistości zbawczej aktywności Boga w Izraelu”⁶⁵.

W świątyni ma miejsce znaczący przełom (w. 17). Sprawiedliwy widzi kres bezbożnych, widzi ich אֲחֵרֵי (w. 17b). Tak naprawdę bezbożni stoją na „śliskim gruncie” (w. 18a), grozi im upadek, z którego już nigdy nie podniosą się, ich przeznaczeniem jest zagłada (w. 18b). Nagle ogarnął ich strach oraz

⁶³ Zob. A. Weiser, *The Psalms...*, dz. cyt., s. 510.

⁶⁴ Tamże, s. 511.

⁶⁵ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 2, s. 89.

przerażenie (w. 19b). Bezbożni utracą dobra materialne, ulegną zagładzie, czeka ich niechlubna śmierć oraz pogarda ze strony Boga, który wbrew ich fałszywemu mniemaniu osiągnie swoją wiedzę, którą oni wcześniej tak bardzo poddawali w wątpliwość⁶⁶. Bezbożni nie mają trwałego miejsca w świecie, w którym JHWH jest władcą⁶⁷.

To nowe zrozumienie sprawia, iż Psalmista przewycięża kryzys wiary. Dostrzega on jak przewrotne oraz głupie były jego wątpliwości (ww. 21–22). Bez Bożego światła byłby nadal „jak zwierzę”, lecz to, co przeżył w sanktuarium, diametralnie zmieniło jego sposób myślenia. Tutaj w sanktuarium, człowiek sprawiedliwy staje się świadom tego niezwykłego faktu, że należy do JHWH (w. 23a). Bóg ujął jego prawicę i towarzyszy mu w tych wszystkich przejawach niesprawiedliwości, które usiłują zniszczyć ufność, jaką Psalmista pokłada w JHWH (w. 23b). Bóg kieruje nim zgodnie ze swoim planem (w. 24a), by w końcu przyjąć go do chwały (w. 24b). „Odejdzie „z chwałą”, tzn. chwalebnie, z honorem człowieka całe życie wiernego Bogu”⁶⁸. Mieści się w tym treść znacznie głębsza: śmierć, a nawet Szeol nie są w stanie narużyć tej komunii, jaką obecnie posiada Psalmista z JHWH; przyjaźń pomiędzy nim a Bogiem sięga bowiem poza granice śmierci. Sprawiedliwy nie ma nikogo w niebiosach poza JHWH, który jako jedyny może pospieszyć mu z pomocą w czasie potrzeby (w. 25a). Co więcej, również tutaj na ziemi Psalmista nie pragnie niczego poza Nim (w. 25b). Tym też sposobem odrzuca on wszelkie roszczenia w kwestii pomyślności oraz pokoju, które zgodnie z tradycyjnymi wierzeniami towarzyszyły życiu sprawiedliwego⁶⁹. Ma tu miejsce rzecz niesłychana: Psalmista nie oczekuje już dłużej uzdrowienia, lecz kieruje swój wzrok na JHWH, który jest jego skałą oraz działem (w. 26). Oznacza to, że sam JHWH stał się dla niego powodem egzystencji, Kimś, kto nigdy nie się zachwieje, kto pozostaje niewzruszony.

Należy tu jeszcze zwrócić uwagę na trzy rzeczy. W swej rozprawie W. Brueggemann, odwołując się do klucza interpretacyjnego⁷⁰, zgrupował psalmy wokół trzech ogólnych tematów: poematów orientacji⁷¹, poematów

⁶⁶ Zob. S. Łach, *Księga...*, dz. cyt., s. 336.

⁶⁷ Zob. J.L. Mays, *Psalms...*, dz. cyt., s. 242.

⁶⁸ Zob. S. Łach, *Księga...*, dz. cyt., s. 336.

⁶⁹ Zob. H.-J. Kraus, *Psalms...*, dz. cyt., vol. 2, s. 91.

⁷⁰ Zob. W. Brueggemann, *The Message...*, dz. cyt., s. 19n.

⁷¹ Życie ludzkie składa się z satysfakcjonujących okresów pomyślności. Temu odpowiadają

dezorientacji⁷², oraz poematów nowej orientacji⁷³. Psalm 73 choć wypowiada pierwsze słowo na temat nowej orientacji, to jednak wydaje się być ostatnim słowem na temat dezorientacji⁷⁴. W tym psalmie dokonuje się pewien ruch, który dzieje się w wierze, ruch ku dezorientacji, by później poprzez nią podążyć w kierunku nowej orientacji, którą znaczą radość oraz zaufanie. To, co ma miejsce w tym psalmie jest aktem wiary. Jest to zarówno potężna potyczka z Bogiem, zmaganie się z Nim, jak i cudowna komunika z JHWH. Mamy tam opowiadanie o zwiedzeniu serca, które później doznaje uzdrowienia, o samotnym sercu, które później zostaje przywrócone ponownie do wspólnoty.

To, czego doświadczył Psalmista, gdy przebywał w sanktuarium, w miejscu obecności JHWH, doprowadziło go do nowej orientacji wobec bezbożnych, wobec samego siebie, oraz wobec obecności JHWH. Pominiemy kwestię nowej orientacji wobec bezbożnych, która nie jest przedmiotem niniejszego studium.

Opisywane przeżycie w świątyni przyniosło mu *nowe zrozumienie siebie* (wv. 21–22). Psalmista doświadcza retrospekcji, przywołuje z powrotem tę traumę, o której jest mowa w wierszach 2–16. Jest to przede wszystkim „sprawa serca”⁷⁵. Gorycz serca sprawiła, że Psalmista zareagował na pomyślność bezbożnych z poziomu nierozumnego zwierzęcia. Pobyt w sanktuarium i przeżycie z tym związane wykazało, że stan serca Psalmisty znajdował się w zagrożeniu. Sprawiedliwy doświadczył również *nowej orientacji w kwestii obecności JHWH*. I znowu, w świątyni uległa zniszczeniu ideologia samo-

tw. „psalmy orientacji”, w których na różne sposoby zostają wyartykułowane radość, zachwyty, dobroć, konsekwencja, Boża niezawodność, Boże stworzenie, Boże władanie. Zob. W. Brueggemann, *The Message...*, dz. cyt., s. 19.

⁷² Poza tymi okresami pomyślności mają również miejsce takie chwile, które noszą piętno bólu, smutku, wyobcowania, cierpienia, oraz śmierci. To z kolei wywołuje gniew, rozżalenie, samoużalanie się, nienawiść. Temu odpowiadają tzw. „psalmy dezorientacji”, to znaczy takie poematy oraz formy wypowiedzi, które odnoszą się do tych surowych, bolesnych chwil zamętu. Zob. W. Brueggemann, *The Message...*, dz. cyt., s. 19.

⁷³ W życiu ludzkim mają również miejsce niespodziewane zwroty. Tam, gdzie dotychczas była tylko ciemność, teraz jest światłość. Odnoszą się do tego tzw. „psalmy nowej orientacji”, które mówią wyraźnie o nowym darze od Boga, o Jego „świeżym wtargnięciu”, które wszystko czyni nowym. Zob. W. Brueggemann, *The Message...*, dz. cyt., s. 19.

⁷⁴ Zob. W. Brueggemann, *The Message...*, dz. cyt., s. 115.

⁷⁵ Zob. M.E. Tate, *Psalms 51 – 100*, (=Word Biblical Commentary vol. 20, red. D.A. Hubbard, G.W. Barker, Dallas), Texas 1990, s. 239.

wystarczalności oraz dostatku a doszedł do głosu sens Bożej obecności⁷⁶. Odtąd Psalmista wie, że „zawsze jestem z Tobą” (w. 23), wie, że choć ciało i serce zamierają, to „opoka”, którą jest JHWH, trwa na wieki (w. 26). Ci, którzy uciekają spod rzeczywistości Bożego panowania, zginą (w. 27). Przyszłość należy do Psalmisty, ponieważ uczynił JHWH swoim schronieniem. Teraz, to już nie zżymanie się na bezbożnych ani oburzenie z powodu ich pomyślności kontroluje życie sprawiedliwego, lecz rada Boża (w. 24a), która mu towarzyszy i wiedzie go ku przyjęciu do chwały (w. 24b).

Zakończenie

Istotą צַדִּיק jest to, że przestrzega przykazań. W ceremoniale „liturgii bramy” Izrael jest zapytywany o swoją sprawiedliwość (Ps 15 i 24), bo tylko sprawiedliwi mają przywilej przebywać na obszarze sanktuarium oraz oczekiwać na Jego zbawcze interwencje w czasie potrzeby. W stosunku do swego bliźniego, sprawiedliwy okazuje swoją wierność, która jest żywotnym elementem sprawiedliwości starotestamentowej.

Król jako regent JHWH w swoim życiu prezentuje cechy człowieka sprawiedliwego (Ps 101). Na wzór JHWH wypędza sprzed swojego oblicza bezbożnych, stoi na straży prawidłowego przestrzegania „liturgii bramy”. Otacza się ludźmi sprawiedliwymi, których szanuje oraz broni przed ludźmi złymi.

Człowiek sprawiedliwy nie ma nic wspólnego ze sposobem myślenia, mówienia, czynami oraz sposobem życia ludzi niegodziwych (Ps 1; 119). Tora JHWH jest jego największą miłością, obiektem ustawicznej refleksji. Psalm 119 wskazuje na żarliwość tego, który znajduje ustawiczną rozkosz w Jego Torze.

Choć sprawiedliwy czasami oburza się i gniewa z powodu pomyślności bezbożnych, to jednak w JHWH znajduje odpowiedź na najbardziej newralgiczne pytania (Ps 73). Pokładanie ufności w JHWH, powierzanie swojej drogi boskiemu kierownictwu, oczekiwanie na Niego, pielęgnowanie bliskiej wspólnoty z Nim daje sprawiedliwemu wewnętrzną równowagę, otwiera oczy na wspaniałość Jego obecności oraz prowadzi do przewyciężenia najbardziej trudnych kryzysów wiary. Bezbożni budują domy z kart, które ku ich przerażeniu burzy niespodziewany podmuch Bożego gniewu. Sprawiedliwi

⁷⁶ Tamże, s. 239.

– pomimo cierpienia – w Nim doświadczają słodczy Jego obecności oraz zostaną przyjęci do chwały.

Summary

The paper offers a theological study on the attitude of *ṣaddîq* toward Yahweh on the grounds of selected psalms (Pss 15; 19B; 24; 73; 101; 119) from The Book of Psalms.

Keeping of commandments is the *notae* of *ṣaddîq*, the mark of the one who is allowed to enter the Yahweh's sanctuary. In the ceremony of the «liturgy of the gate» the Israelites are interrogated about their righteousness (Pss 15 and 24), because only the righteous have privilege to sojourn in the holy place and to look forward to His saving intervention in their time of need. In relation to his neighbor, the righteous displays his commitment which is the vital part of the Old Testament view on righteousness.

As the representative of Yahweh, in his life the king demonstrates features of a righteous person (Ps 101). Like God himself, the king expels from his life area the wicked and upholds the correct administration of «liturgy of the gate» in the state sanctuary. It is desirable to him to be surrounded by the righteous that He esteems and that He champions respect for their dignity and for their rights.

The righteous have nothing in common with the way of thinking, talking, and living of the wicked (Pss 1; 119). The Torah of Yahweh is his biggest love and his object of continual reflection. Psalm 119 enunciates fervidness of those who find constant delight in His Torah.

Although the righteous sometimes can express indignation and be angry at prosperity of the wicked, yet in Yahweh he can find the answer to the most pivotal questions (Ps 73). To trust in Yahweh, to commit his way to divine guidance, to look forward to Him, and to nurture intimate community with Him, all of these provide the righteous with inner balance, are opening his eyes on grandeur of Yahweh's presence, and are leading him to overcoming the most difficult crises of his faith. The wicked build their houses with cards, which will be demolished by an unexpected blast of God's wrath. Instead of their suffering the righteous experience in Yahweh nearness of His presence and certainty of being taken into glory in the future.

Key words: righteous, wicked, sanctuary, temple, liturgy of the gate, king, Torah, prosperity, suffering, orientation, disorientation, new orientation, end, final outcome, glory

Bibliografia

- Albertz R., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period*, t. 1 (*From the Beginnings to the End of the Monarchy*), (=The Old Testament Library, red. J.L. Mays, C.A. Newsom, D.L. Petersen), tłum. J. Bowden, Louisville, Kentucky 1994
- Albertz R., *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period*, vol. 2 (*From the Exile to the Maccabees*), (=The Old Testament Library, red. J.L. Mays, C.A. Newsom, D.L. Petersen), tłum. J. Bowden, Louisville, Kentucky 1994
- Allen L.C., *Psalms 101 – 150*, (=Word Biblical Commentary vol. 21, red. D.A. Hubbard, G.W. Barker), Waco, Texas 1983
- Bellinger W.H., Jr., *Psalms. Reading and Studying the Book of Praises*, Massachusetts 1990.
- Brueggemann W., *The Message of the Psalms. A Theological Commentary*, Minneapolis 1984
- Brueggemann W., *Theology of the Old Testament. Testimony, Dispute, Advocacy*, Minneapolis 1997
- Brzegowy T., *Psalterz i Księga Lamentacji*, (=Academica, t. 65), Tarnów 2007
- Commentary on the Whole Bible by Matthew Henry. Genesis to Revelation*, red. L.F. Church, Grand Rapids, Michigan 1966
- Craigie P. C., *Psalms 1 – 50*, (=Word Biblical Commentary, vol. 19), Waco, Texas 1983
- Delitzsch F., *Psalms*, [w:] *Commentary On the Old Testament*, red. C.F. Keil, F. Delitzsch, tłum. F. Bolton, vol. 5, updated edition, Peabody, Massachusetts 2001
- Eichrodt W., *Theology of the Old Testament*, vol. 1, (=The Old Testament Library, red. P. Ackroyd, J. Barr, B.W. Anderson, J.L. Mays), tłum. J.A. Baker, Philadelphia, Pennsylvania 1961
- Eichrodt W., *Theology of the Old Testament*, vol. 2, (=The Old Testament Library, red. P. Ackroyd, J. Barr, B.W. Anderson, J.L. Mays), tłum. J.A. Baker, Philadelphia, Pennsylvania 1967

- Gołębiewski M., *Idee mesjańskie w Psalmach*, Włocławek 1996
- Jüngling H.-W., *Księga Pierwsza (Ps 1–41)*, [w:] *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*, red. wyd. oryginal. W.R. Farmer, (red. wyd. pol. W. Chrostowski), Warszawa 2000
- Koch K., זָדָק, [w:] *Theological Lexicon of the Old Testament*, red. E. Jenni, C. Westermann, vol. 2, tłum. M.E. Biddle, Peabody, Massachusetts 1997
- Kraus H.-J., *Psalms 1-59*, vol. 1, (=A Continental Commentary), tłum. H.C. Oswald, Minneapolis 1993
- Kraus H.-J., *Psalms 60-150*, vol. 2, (=A Continental Commentary), tłum. H.C. Oswald, Minneapolis 1993
- Kraus H.-J., *Theology of the Psalms*, (=A Continental Commentary), tłum. K. Crim, Minneapolis 1992
- Lisowsky G., *Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament*, Stuttgart 1993
- Łach S., *Księga Psalmów. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, (=Pismo Święte Starego Testamentu t. VII – 2, red. S. Łach, L. Stachowiak), Poznań 1990
- Mays J.L., *Psalms*, (=Interpretation. A Bible Commentary for Teaching and Preaching, red. J.L. Mays, P.D. Miller, Jr., P.J. Achtemeier), Louisville, Kentucky 1994
- Miller, Jr., P.D., *Interpreting the Psalms*, Philadelphia 1986
- Motyer J.A., *The Psalms*, [w:] *New Bible Commentary*, red. D.A. Carson, R.T. France, J.A. Motyer, G.J. Wenham, Downers Grove, Illinois 1995
- Poole M., *Psalms – Malachi*, [w:] *A Commentary on the Holy Bible*, vol. 2, Edinburgh – Carlisle 1990
- Preuss H. D., *Old Testament Theology*, t. 1, (=The Old Testament Library, red. J.L. Mays, C.A. Newsom, D.L. Petersen), tłum. L.G. Perdue, Louisville, Kentucky 1995.
- Preuss H. D., *Old Testament Theology*, t. 2, (=The Old Testament Library, red. J.L. Mays, C.A. Newsom, D.L. Petersen), tłum. L.G. Perdue, Louisville, Kentucky 1996
- Rad G. von, *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B. Widła, Warszawa 1986
- Ravasi G., *Psalmy. Psalmy 72 – 103 (wybór)*, t. 3, (=Zgłębiać Biblię), tłum. K. Stopa, Kraków 2008

- Ravasi G., *Psalmi. Wprowadzenie i Psalmi 1-19 (wybór)*, t. 1, (=Zgłębiać Biblię), tłum. P. Mikulska, Kraków 2007
- Reimer D. J., צדק, [w:] *The New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*, red. W.A. VanGemeren, vol. 3, Grand Rapids, Michigan 1997
- Schmidt W.H., *Wprowadzenie do Starego Testamentu*, tłum. P. Mathäeus, Bielsko-Biała 1997
- Schreiner J., *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B.W. Matysiak, Warszawa 1999
- Spurgeon C.H., *The Treasury of David*, vol. 2/2, McLean, Virginia 1876
- Tate M.E., *Psalms 51 – 100*, (=Word Biblical Commentary vol. 20, red. D.A. Hubbard, G.W. Barker), Dallas, Texas 1990
- VanGemeren W.A., *Psalms*, [w:] *The Expositor's Bible Commentary*, red. F.E. Gaebelin, vol. 5 (Psalms – Song of Songs), Grand Rapids, Michigan 1991
- Weiser A., *The Psalms. A Commentary*, (=The Old Testament Library, red. P. Ackroyd, J. Barr, B.W. Anderson, J.L. Mays), tłum. H. Hartwell, Louisville, Kentucky 1962
- Widła B., *U Starszego Brata. Wprowadzenie do chrześcijańskiej lektury Starego Testamentu*, Warszawa 2004
- Zimmerli W., *Old Testament Theology in Outline*, tłum. D.E. Green, Edinburgh 2000

**CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE**

Rok LVI

Zeszyt 1

**ROCZNIK
TEOLOGICZNY**

WARSZAWA 2014

Spis treści

ROZPRAWY

GRZEGORZ BOBORYK, <i>ṣaddîq</i> wobec Boga JHWH na przykładzie wybranych psalmów. Studium teologiczne	5
LESZEK JAŃCZUK, <i>Novum Instrumentum omne</i>	27
JERZY OSTAPCZUK, Raz jeszcze o edycji tekstu i erratach Ewangeliarza Archangielskiego (1092 r.)	41
KS. PIOTR PIETKIEWICZ, <i>Misterium Paschy Chrystusa</i>	49
СЕРГЕЙ Ю. ТЕМЧИН, Печско-мохачский епископ Никанор (Меленти- евич) как автор службы сербскому деспоту Иоанну Бранковичу	63
KS. MAREK ŁAWRESZUK, <i>Edykt tolerancyjny a rozwój tradycji liturgicznej</i> ...	73
PIOTR NOWAK, <i>Nowonarodzenie w perspektywie pentekostalnej</i>	89
TOMASZ JÓZEFOWICZ, <i>Czy Boża wola może być podstawowym kryterium dobra moralnego? Polemika z tezą Kaia Nielsena</i>	103
JANUSZ KUCHARCZYK, <i>Wybrane aspekty sporu kreacjonizmu z ewolucjonizmem</i>	121
TADEUSZ J. ZIELIŃSKI, <i>Przedstawicielstwo dyplomatyczne Stanów Zjednoczonych Ameryki przy Watykanie a Pierwsza Poprawka do Konstytucji USA (aspekty historyczne i prawne)</i>	155
MAREK BŁASZKOWSKI, <i>Ograniczenia wolności sumienia i religii funkcjonariuszy publicznych</i>	181
ZBIGNIEW PASZTA, <i>Rola społeczności luterańskiej w działaniach organizacji międzynarodowych wobec Izraela w latach 1948-2010</i> ...	199

RECENZJE

Tadeusz J. Zieliński, <i>Protestantyzm ewangelikalny. Studium specyfiki religijnej</i> , Wydawnictwo Naukowe ChAT, Warszawa 2013 (KS. CZESŁAW RYCHLICKI)	219
Noemi Modnicka, <i>Małe światy polskiego ewangelikalizmu. Studium z antropologii interpretatywnej</i> , Łódź 2013 (ZBIGNIEW PASEK)	227